

İki Farklı Siyaset

Serdar GÜLENER*

Giriş

Levent Köker'in 1998 yılında Vadi Yayınları'ndan çıkan bu kitabı "pozitivist siyaset teorisi" ile bu teorinin eleştirisi üzerine inşa edilmiş olan ve yazarın ifadesine göre oldukça farklı kaynaklardan beslenen "eleştirel siyaset teorisi" ni konu almaktadır. Kitabın kâğıt kalitesi tatmin edicilikten uzak olmakla birlikte, kullanılan karton kapak da düşük bir kaliteye sahiptir. Kitap giriş ve sonuç bölümleriyle beraber dört bölümden oluşmaktadır. Ayrıca kitabın sonunda kaynakçaya da yer verilmektedir.

Özet

Kitabın konusunun ve yaklaşımının anlatıldığı *giriş* (s.7-19) kitabın ana fikrinin anlaşılması açısından oldukça açıklayıcı. Yazar, siyaset teorisinin günümüzde siyaset biliminin genel ilke ve esaslarına göre yeniden yorumlanmak istendiğini belirtmekte ve bu çerçevede 1950'lerde ortaya çıkmış olan, 1970'lerden sonra hızlanan, davranışsal devrimin bilimselliğinin önemli dayanaklarından bir tanesini oluşturan pozitivist anlayışın, davranışsalcılığı bilimsellikten uzaklaştırdığı konusunda bazı düşünüş biçimlerinin ortaya çıktığını söylemektedir. Bu ortaya çıkan yeni anlayışın amacının siyaset felsefesini, siyaset biliminden ayırmak olduğunu belirterek bunun iki unsur çerçevesinde işlediğini söyler: a) bilimin niteliği ve felsefeyle ilişkisi, b) siyaset biliminin konusu ve amacı. Bu iki unsuru tamamlayıcı üçüncü bir çabayı ise "davranışsalcı devrim sonrasında siyaset bilimi anlayışını, belli bir tarih perspektifine oturtarak (ki bu tarih perspektifi Antik Yunan'a dayanmaktadır) haklı göstermek isteği" olarak belirtir. Ancak siyaset felsefesi-siyaset bilimi ilişkisinin yeterli derecede aydınlığa kavuşturulamamış olması ister istemez okuyucunun kafasında bazı soru işaretlerine neden olabilmektedir. Ayrıca sık sık dile getirilen "değerler" ve "simgeler sistemi" gibi kavramlar açıklayıcılıktan uzak kalmaktadır.

* Arş. Gör. Sakarya Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü.
E-Posta : sgulener@sakarya.edu.tr

Ayrıca yazar bu kapsamda Brecht'in "genel anlamda teori" ve "çağdaş anlamda teori" ayrımı ile UNESCO'nun "genel anlamda teori" ve "siyasal düşünceler tarihi" şeklindeki ayrımlarından bahsetmektedir. Bunların dışında Plamenatz'ın bilimin cevaplandıramadığı sorulardan yola çıkarak, "kültür", "değerler" yani pozitivizmin metafizik saydığı alana ilişkin sorunları kapsayan (ki bu çerçevede siyaset teorisindeki "iyi toplum nedir?" sorusunu da içine almaktadır) eleştirel paradigmanın varlığına da değinmektedir. Yazar, pozitivist siyaset teorisinin bir kriz içinde bulunduğunu da belirtmektedir. Bu krizin nasıl çözülmesi gerektiğine ilişkin görüşlere de yer vermekte ve bu çerçevede iki görüşe vurgu yapmaktadır. Bu görüşlerden ilki, doğa bilimlerini örnek alan araştırmaların çoğaltılmasını savunurken, diğer görüş ise sosyal bilimlerin farklı epistemolojik öncüller ve farklı metodolojik ilkelere dayandırılması gerektiğini savunmaktadır. Yazarın siyaset teorisinin yaşadığı krizi ilişkilendirdiği başka bir nokta ise toplumsal ve siyasal örgütlenme düzeyinde yaşanmakta olan liberal demokrasinin krizidir. Fakat bu krizin ne boyutta olduğuna ilişkin vurgu oldukça yüzeysel bir nitelik taşımaktadır.

Yazar, giriş bölümünün ikinci alt başlığı olan "yaklaşım" bölümünde yukarıda belirttiği noktaları nasıl ele alacağını ve sınırlarının ne olacağını açıklamaktadır.

I. bölümün başlığını "*pozitivist siyaset teorisi*" (s.19-66) oluşturmaktadır. Yazarın bu çerçevede ele aldığı ilk konu bir terim olarak pozitivizmin "ne anlam" ifade ettiğidir. Burada Giddens'a atıf yaparak pozitivizmin iki dönemli bir gelişme gösterdiğini belirtir. Birinci dönemde toplumsal teoride merkezleşmiş, ikinci dönemde ise epistemolojik alan ile ilgilenmiştir. Ona göre Aguste Comte'un "üç hal yasası" ile formüle ettiği toplumsal değişim teorisi ilk dönemi oluşturmaktadır. Yazar için her ne kadar "Comte pozitivismi" günümüz pozitivismi açısından önemini yitirmiş olsa da bugünün pozitivismine ilişkin bazı belirleyici özellikler de taşımaktadır. Bunlardan birincisi bilimsel olanın metafiziksel olana üstünlüğü, ikincisi ise, doğal ve toplumsal bilimlerin tekliği anlayışı ve sonuncusu ise üç hal yasasındaki yasa kavramıyla ilgilidir. Yazar daha sonra pozitivizmin bilim anlayışına değinmektedir. Bu çerçevede ele aldığı ilk konu pozitivism açısından "bilimsel bilgi" nin ne olduğudur. Bunu şu şekilde açıklar: Bilimsel bilgi, bilen (özne-insan) ile bilinen (nesne-doğa/ve ya toplum) arasında bir ayrıma dayanmakta ve nesnenin özne tarafından zihni kavranışını ifade etmektedir. Yazar, pozitivizmin kabul ettiği bilimsel bilginin olgusal içerikli önermelerle dile getirilen bilgi olduğunu söylemektedir. Başka bir ifade ile

pozitivizme göre bir bilgi olgusal içerikli önermelere dayalı değilse o bilgi, bilimsel bilgi değildir.

Yazar daha sonra pozitivizmde bilimsel bilgiye nasıl ulaşıldığını açıklamaktadır: Ona göre bu süreç aşama aşama gerçekleşmektedir. Bu bağlamda Karl Popper'ın “yanlışlanabilirlik teorisi” ne değinir. Popper'a göre bir önermenin ve önermenin içinde yer aldığı sistematik teorinin yalnızca olgusal bir içerik taşıyor olması yetmemektedir, ayrıca olgusal olarak da yanlışlanabilme olanağını da kendi içinde taşımalıdır.

Yazarın bilimsel bilgi kapsamında ele aldığı diğer bir konu da bilimsel bilgiyi edinmenin temel amacının ne olduğudur? Bu sorunun cevabının, “nesnel gerçeklik alanında olup bitenlerin açıklanması” olduğunu ifade eder. Daha sonra, bu amacın insana kendi dışındaki nesnel gerçeklik alanındaki olguları da denetleyebilme yetkisi verdiğini, bu yetkinin de insan tarafından kendi ihtiyaçlarını karşılamada kullanılabileceğini belirtmektedir. Yazar, bilimsel bilgi anlayışının teori kavramını belirleyen başka bir unsurun ise doğa ve toplum denilen nesnel gerçekliğin tümünü kucaklamak ve tümünü açıklamak olduğunu söyler.

Bu kapsamda ele aldığı son konu ise pozitivizmin bilgi elde edecek alan olarak doğa ya da toplum arasında metodolojik olarak herhangi bir fark gözetmemesidir ki, bu durum da doğa bilimleri ile sosyal bilimler arasında “konu” haricinde herhangi bir farklılık oluşturmamaktadır. Burada belirtilmesi gereken önemli bir nokta, yazarın sosyal bilimlerin konuyla olan bağlantılarına oldukça yüzeysel bir bakış açısıyla yaklaşmış olmasıdır. Bu konunun daha derinlemesine incelenmesi, pozitivist teorinin sosyal bilimlere ve buna bağlı olarak da siyaset teorisine olan etkisinin daha kolay anlaşılabilmesine neden olacaktır.

Pozitivizm-felsefe ilişkisine de değinen yazar felsefenin, pozitivizm açısından bilim felsefesi olarak anlaşıldığını bu nedenle anlamsızlıkları giderici bir üst dil olarak görüldüğünü, toplum düzeninde ideal olanı, yani iyi olanı aradığı için de pozitivizm bakımından metafizik olarak değerlendirildiğini vurgulamaktadır. Ancak yazar bu üst dilin ne olduğuna ilişkin olarak yeterli bilgiyi okuyucuya vermemektedir.

Yazarın pozitivist siyasal teori başlığı altında incelediği diğer bir konu da siyaset bilimi ile siyaset felsefesi arasındaki ayrımdır. Yazar, siyaset felsefesinin pozitivizm tarafından ahlâk felsefesinin bir alt dalı olarak anlaşıldığını belirtmektedir. Bu bağlamda pozitivizme göre siyaset felsefesi, siyasal düşünceler tarihinin klasik döneminde kalmış bir metafizik uğraş alanıdır. Bu bağlamda yazar, pozitivistlerin,

iyi bir toplumsal düzen nasıl olması gerektiğine ve otoritenin meşruluk temelini hangi ilkelere dayandığına ilişkin soruları bilimsellikten uzak oldukları gerekçesiyle siyaset felsefesinin kapsamına soktuklarını belirtmektedir. Yazarın pozitivistlerin siyaset bilimine ilişkin olarak değindiği en önemli nokta ise onların “olan” ile “olması gereken” arasında yapmış oldukları ayırmadır. Çünkü pozitivistler, bilimin nesnel olduğunu, değerlerden arınmış olduğunu savunmaktadırlar. Yazara göre özellikle 1950’lerin sonlarından itibaren siyaset bilimi araştırmalarında, araştırmacılar kendi öznel değer yargularından etkilenmeyecek bir program çerçevesinde çalışmaya başlamışlardır.

Yazar, siyasal gelişme ile pozitivist teori arasındaki ilişkiye de dikkat çekmektedir. İkinci Dünya Savaşı ertesinde Batı’nın batı-dışı dünyayı ele alırken kullandığı “siyasal gelişme” kavramının özellikle 1960’ların ortalarına kadar Batılı değerlerle yüklü olduğunu ancak bu dönemden itibaren her toplumun kendi özgül ve tarihsel koşullara sahip olduğunun anlaşıldığını belirtmektedir. Burada önemli olan nokta Batılı değer ve kurumların batı-dışı toplumlara empoze edilmekten vazgeçilerek daha gerçekçi ve ampirik ölçütlerin bu toplumları değerlendirirken dikkate alınmasıdır.

Bu başlık altında incelenen diğer bir konu da pozitivist siyaset teorisi ile modern toplum ilişkisidir. Yazar burada öncelikli olarak modern toplumsal örgütlenme içinde demokrasi sorununa yaklaşımı ele almaktadır. Pozitivizmi benimsemiş olan siyaset bilimcilerin demokrasi sorununa nesnel, deneye dayalı ve sınanabilir genellemeler geliştirerek yaklaştıklarını ifade eder.

Köker’in liberal demokrasi ile pozitivist teori arasındaki ilişkide ele aldığı ilk konu, bu ilişkinin “rasyonalite ve ampirizm” boyutlarıdır. Bu çerçevede yazar liberal demokrasinin rasyonel esaslara dayandığı yasama faaliyetinin insanı özgürleştirmeyi amaçladığını, bunun yanında bilimsel ilerlemenin de insanı doğa karşısında üstün kıldığı için özgürleştirdiğini belirterek, pozitivism ile liberalizm arasında gerek epistemolojik boyutta gerekse bilim anlayışları boyutunda önemli benzerlikler bulunduğunu söylemektedir. Fakat bu benzerlikler, yazar tarafından yeterli derinlikte incelenmemektedir.

Aydınlanma devriminin ürünlerinden olan sekülerleşmenin pozitivism ile ilişkisi ve bunun siyaset bilimine yansımalarının değerlendirilmemiş olması birinci bölümün en önemli eksikliği olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kitabın ikinci bölümü (s. 67–112) “*eleştirel siyaset teorisi*” ne ayrılmıştır. Pozitivist siyaset teorisine yöneltilen eleştirilerin çok farklı

kaynaklardan beslendiğini belirten yazar, bu farklı kaynakların hangileri olduğunu belirtmemekte ve bunlar arasında herhangi bir ayırım yapmamaktadır. Öncelikli olarak pozitivistimin kabul ettiği bilgi teorisine yöneltilen eleştirileri konu edinmektedir. Ona göre pozitivistimin özne-nesne ayırımına dayanan bilimsel bilgi anlayışı ve bu bilgi anlayışının kabul etmiş olduğu insanın her türlü etkinliğinden bağımsız olan ve insanın uygun metotları kullandığı takdirde onu kolayca bilebileceği ve hâkim olabileceği düşüncesi oldukça sorunludur. Yazara göre bu sorun “doğa bilimleri”nde olduğundan belki de daha fazla olarak “sosyal bilimler” için geçerlidir. Çünkü sosyal bilimler doğa bilimlerinin kullanmış oldukları epistemolojik ve metodolojik ilkeleri kullanamazlar. Nesnel dünyası ile hareketlerini belli amaçlara göre belirleyen insanın dünyası birbirinden farklıdır. Yazar bu iki dünyanın birbirinden öz olarak da farklı olduğunu söylemektedir. Dolayısıyla pozitivistimin kabul ettiği gibi aralarında herhangi bir ortaklıktan bahsedilemez. Yazarın pozitivistimin eleştirisi hususunda ele aldığı diğer bir nokta ise metodoloji çerçevesinde “yorumsama” konusudur. İlk olarak yorumsamanın çıkış noktasının “İncil’in bir dış aracıya gerek olmaksızın anlaşılabilirliği ve yaşama uygulanabilirliği fikri” olduğunu, bunun zamanla kutsal metinler, hukuk ve filoloji alanlarına uygulandığını belirtmektedir. Yorumsamanın amacına da değinen yazar, bunu geleneksel inanç ve kuralların aktarılması ve bunların günün koşullarına uygulanabilmesi olarak belirtir. Köker, metodunun siyaset teorisine uygulanması konusunda; insanın siyasal eylemini belirleyen “iyi” fikrini, bir siyasal eylemin olduğu tarihsel koşulların “taşıyıcısı” olan dili analiz ederek anlamak gibi bir amaç yüklediğini belirterek, eleştirel teorisinin yorumsamanın pratik ilgisini bırakarak “özgürleşimci bir ilgi” kattığını belirtir. Bunun yanında yorumsama metodu konusunda eleştirel teoriyi, pozitivist teoriden ayıran diğer bir unsur olarak, insan hayatını anlamlı kılan modellerin (ya da sembolik sistemlerin) kabulü ve ya reddi meselesi üzerinde durmaktadır. Bu farktan hareketle, “ideoloji olarak pozitivism” konusuna geçer. Bu çerçevede “bilimselcilik (scientism)” üzerinde durur. Eleştirel teorisinin pozitivism eleştirisinde önemli bir yer tutan pozitivist epistemoloji ve metodoloji anlayışıyla, toplumsal-siyasal örgütlenme arasında güçlü bir ilişkinin varlığına ilişkin kabulün varlığına değinen yazar, siyaset teorisine toplumun acil sorunlarına çözüm bulma görevi yüklendiğinde, bunun da “değerlerden arınmış”, nesnel, doğru bilgiye ulaşma yolu olarak diğer “teorik” girişimlere göre üstün olduğunu kabul etmenin, mevcut egemenlik ilişkilerini meşrulaştırmak anlamında bir bilimci ideoloji olduğunu belirtmektedir. Pozitivistime

böyle bir açıdan yaklaşıldığında, eleştirel teorinin de bir ütopya olmaktan ileri gidemediğini de söylemektedir. Ayrıca, eleştirel siyaset teorisinin siyasal düşünceler tarihini Eski Yunan Düşüncesi'nden başlattığını ve yaklaşımının olumlu olarak değerlendirilebileceğini ifade etmektedir.

Yazar, siyaset ile etiğin birbirinden ayrışmasının ve siyasetin, doğa bilimlerinin teorik ve metodolojik ilkelerine uygun olarak işleyen bir bilim durumuna geldiğini, bunun da bir devlet-sivil toplum (özel-kamusal ayrımına benzer olarak) ayrışmasını ifade edebileceğini söylemektedir. Daha sonra ise bu ayrışmaya Adam Smith ile birlikte ekonomik bir ayrışmanın eklendiğini belirtir. İşte burada eleştirel teorinin eleştirdiği hususa değinir. Bu hususu pozitivistin, yukarıda bahsedilen ayrışmaya dayanarak siyaseti insanlardan bağımsız bir şey olarak ele alması ve bunu insanlar üzerinde egemen bir güç olarak sunmaya çalışması olarak belirtmektedir. Buna karşılık ise eleştirel teorinin mevcut statükoyu özgürleştirimci doğrultuda hareket ettirdiğini ve bunu yaparken de eski Yunan felsefesini yücelttiğini söyler. Ancak yazara göre bu özgürleştirimci hareket, “polis” sınırları dışında bireyin varolamayacağını varsayan eski Yunan felsefesi'nden farklı olarak gerçekleşir. Yazar, eleştirel siyaset teorisinin modern toplumun, ekonomik, kültürel ve siyasal çözümlerini pozitivist teoriden farklı olarak ele aldığını dile getirmekte, bu farklılığın da eleştirel teorinin “özgürlük” ve “rasyonalite” yaklaşımlarından kaynaklandığını belirtmektedir. Köker'e göre eleştirel teorinin serbestlik anlamıyla sınırlı bir özgürlük anlayışını savunan liberal teoriye özgürlük anlayışı konusunda yönelttiği en önemli eleştiri “kişiliğin doğası, iyi yaşam ve bunların gelişebilecekleri toplumsal koşulların liberal teori tarafından açıklanamadığıdır. Bu çerçevede “Arent” ve “Green”in görüşlerine de yer vermektedir. Ayrıca yazar tarafından eleştirel siyaset teorisine ilişkin ortaya konan önemli bir husus da; bu teorinin insanların fayda peşinde koştukları ve bu bağlamda birbirleriyle rekabet halinde oldukları kabul edilen toplum-siyaset anlayışı yerine, insanların anlaşmak üzere bir araya geldikleri bir topluluk kavramını kabul ediyor olmasıdır.

Eleştirel siyaset teorisinin, katılımcı demokrasi anlayışını şekillendirdiği unsurlardan birisi olan rasyonaliteye yüklediği anlamın liberal demokrasinin rasyonalite anlamından farklı olduğunu söyleyen yazar, eleştirel teorinin rasyonalite anlamını “iletişimsel rasyonalite” olarak, liberal demokrasinininkini ise “araçsal rasyonalite” olarak adlandırmaktadır. Yine yazar, eleştirel teorinin demokrasi anlayışının her türlü örgütsel ilkeyi aşmaya dönük hareket ettiğini belirtmektedir.

Sonuç (s.112–117) bölümünde yazar pozitivist ve eleştirel siyaset teorilerine ilişkin bir özeti, bilgi teorisi (epistemoloji) ve felsefe çerçevesinde yapmaktadır. Bilgi teorisine ilişkin olarak önceki bölümlerde de değinmiş olduğu üç nokta üzerinde durmaktadır. Bunlardan birincisi, insanın yarattığı dünyanın, nesnel dünyasından farklı olan bir “dil” ve “simge sistemine” dayanması, dolayısıyla da toplumsal ve siyasal gerçekliğin insan dışında varolan bir nesnel gerçeklik olamamasıdır. Çünkü bu alan insan tarafından oluşturulup yine insan tarafından değiştirilmektedir. Bu nedenle doğa bilimlerine uygun olarak bir siyaset bilimi oluşturmak doğru değildir. İkincisi; siyaset bilimi genel yasalara varmayı hedefleyemez. Çünkü her toplum özgül bir dilin, simgeler sisteminin ve ya kültürün ürünü olarak tarih içinde yer alır. Üçüncü ve son olarak ise siyaset bilimi açıklamaya değil “anlamaya” yönelmek durumundadır.

Yazar, felsefe başlığı altında ise eleştirel teorinin insanın özgürleşmesi önündeki her türlü toplumsal-siyasal oluşumun değiştirilmesi gerektiğini ve bu çerçevede insanın “iyi”yi her tarihsel durum içerisinde kendi özgür iradesi ile yaratabilmenin koşullarını araması gerektiğini savunmaktadır.

Sonuç

Levent Köker’in bu kitabı dil ve üslup olarak fazla yalın ve akıcı bir nitelik taşımamaktadır. Kullanılan bilimsel ifadeler okuyucuyu zorlamakta dolayısıyla daha dikkatli bir okumaya sevk etmektedir. Ayrıca bu kitabı okumak isteyenlerin, özellikle pozitivist teori konusunda önceden temel bazı bilgilere sahip olmaları gerekmektedir.

Sanırım bu kitabı esas ilginç kılan noktayı konusu oluşturmaktadır. Kitap, Mevcut siyaset teorisinin (yani pozitivist teori) bir kriz içinde olduğunu belirtmekte bu durumu da pozitivist teorinin ilişki içinde bulunduğu liberal demokrasi ile ilişkilendirilmektedir. Kanımızca bu ilişkinin boyutları yeterli düzeyde irdelenmemektedir.

Pozitivist teoriye yöneltilen eleştiriler ise eleştirel teori başlığı altında incelenmektedir. Yazar her iki teoriyi de iki ayrı bölüm olarak inceleme yoluna gitmiştir. Fakat bu teoriler farklı bölümlerde ele alınmak yerine bir arada incelenmiş ve farklılıkları bir arada belirtilmiş olsaymış, sanırım okuyucunun konuya hâkimiyeti daha fazla olabilirdi. Aslında yazar, zaman zaman geri dönüşler yaparak konuya ilişkin tekrarlar yapmaktadır ancak bu geri dönüşler yetersiz kalmaktadır. Ayrıca konuyla ilgisi olan şahsiyetlere sıkça değinilmesi bazı yerlerde konudan kopuşlara neden olabilmektedir.

“İki Farklı Siyaset” belki de bugüne kadar üzerinde fazlaca durulmayan bir konunun karşılaştırmalı bir yöntemle açıklığa kavuşturulması açısından oldukça önemli bir kaynak niteliğindedir. Özellikle pozitivist teorinin genel olarak sosyal bilimlere özel olarak ise siyaset bilimi üzerindeki etkisinin anlaşılabilmesi için mutlaka okunmalı ve değerlendirilmelidir.